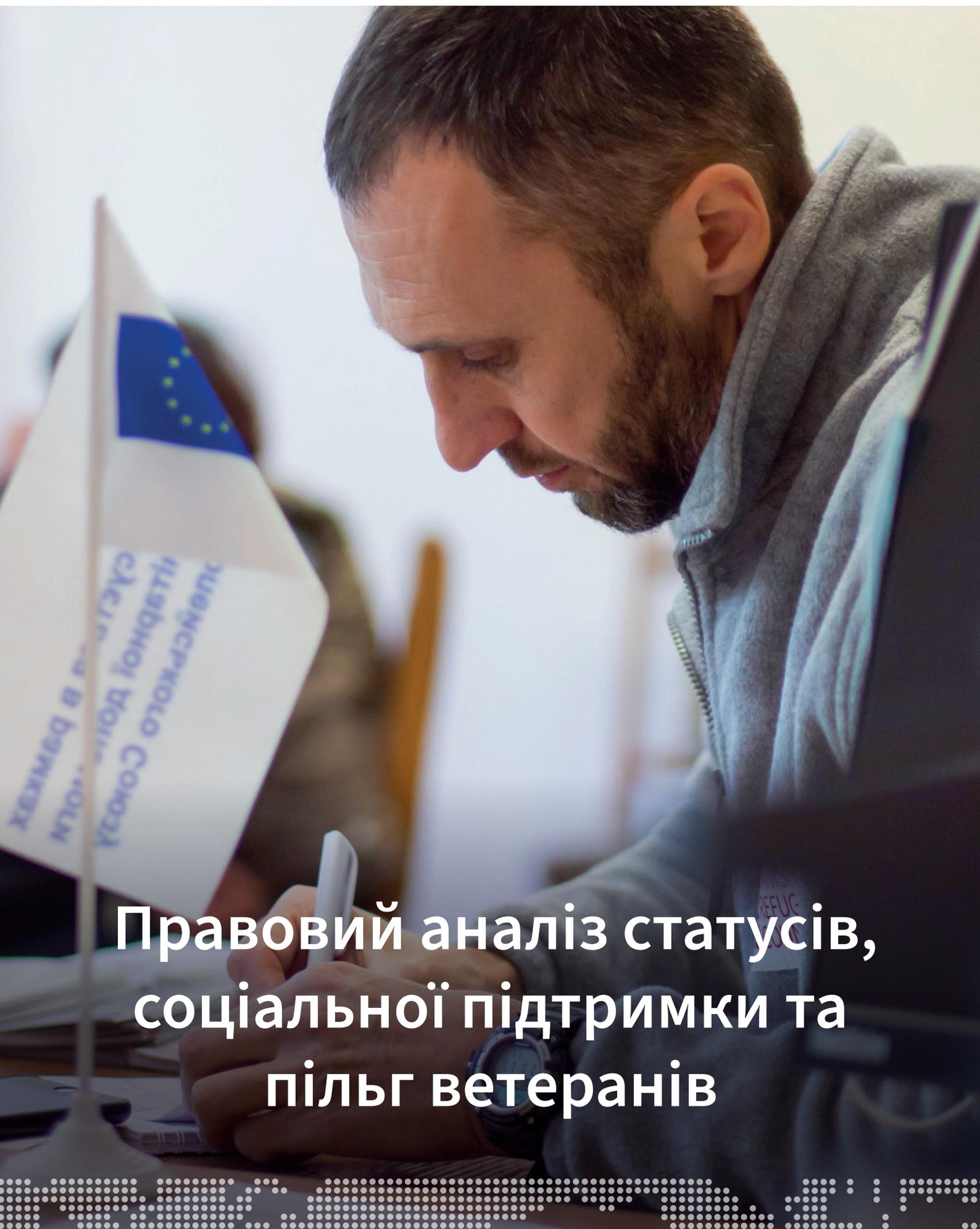

Фінансується
Європейським
Союзом

DRC DANISH
REFUGEE
COUNCIL

Правовий аналіз статусів,
соціальної підтримки та
пільг ветеранів

Зміст

Вступ	1
Ключові висновки	2
Гуманітарна підтримка ветеранів.....	3
Визначення комбатантів, некомбатантів та цивільних осіб	3
Ветерани війни	10
Соціальна підтримка та пільги	11
Особи, які мають особливі заслуги перед батьківщиною	14
Соціальна підтримка та пільги	14
Учасники бойових дій (УБД)	16
Порядок надання статусу	17
Розмежування категорій волонтерів в Україні	19
Соціальна підтримка та пільги	22
Порядок визначення статусу	23
Учасники війни	23
Соціальна підтримка та пільги	25
Порядок визначення статусу	26
Особи з інвалідністю внаслідок війни	26
Соціальна підтримка та пільги	29

Вступ

Війна в Україні призвела до різкого збільшення кількості ветеранів та постраждалих сімей, у тому числі багато з них живуть з тривалими травмами, інвалідністю або проблемами зі здоров'ям. Незважаючи на те, що в Україні існує комплексна система соціального захисту, що охоплює медичне обслуговування, житло, фінансову допомогу, освіту і транспорт, ця система залишається складною, фрагментованою і часто важкокерованою. Дублювання категорій, несвоєчасні зміни в законодавстві та непослідовне впровадження створюють бар'єри для доступу. Ветерани та їхні сім'ї стикаються з труднощами при підтвердженні свого статусу або отриманні своєчасних пільг через бюджетні обмеження. Гуманітарні організації відіграють допоміжну роль, полегшуючи доступ до послуг, надаючи юридичну та психосоціальну підтримку та заповнюючи прогалини у захисті відставних військовослужбовців, військовополонених, сімей зниклих безвісти, та добровольців, правовий статус яких може залишатися невизначеним.

Цей документ має на меті об'єднати розгалужені закони та політики щодо статусу ветеранів у структурований та доступний ресурс. Виявляючи права, визначаючи, як вони застосовуються на практиці, і виділяючи сфери, доступ до яких ускладнений, дослідження закладає основу для гуманітарних організацій, громадянського суспільства і державних партнерів, яку вони зможуть використати в майбутній адвокаційній діяльності, плануванні і розробці програм. Мета полягає не в тому, щоб запропонувати негайні рішення, а в тому, щоб забезпечити доступність точної, систематизованої інформації в якості загального ресурсу, який сприяє кращій координації, діалогу, заснованому на фактичних даних, і інформованої адвокації прав ветеранів і засобів їх захисту.

Основним законодавчим актом, який встановлює категорії та статуси ветеранів війни, є Закон України «Про статус ветеранів війни та гарантії їх соціального захисту» № 3551-XII від 22.10.1993 р. Цей закон поширюється на війни і конфлікти всіх періодів, в яких брали участь громадяни сучасної України, включаючи Другу світову війну, міжнародні конфлікти, сучасні війни, а також деякі катастрофи, такі як Чорнобиль. За даними Національного інституту стратегічних досліджень (НИСС), станом на січень 2025 року в країні ¹ налічува-

лося понад 1,6 мільйона чоловік, включаючи всі статуси ветеранів і прирівняних до них осіб.

Внаслідок розвитку сучасної законодавчої системи і соціальних орієнтирів «ветеранами» зазвичай називають як осіб, які безпосередньо брали участь в бойових діях, так і осіб, які надавали їм підтримку (без активної участі в бойових діях), а також цивільних осіб, постраждалих в результаті війни.

Через велику різноманітність статусів і категорій, що входять до них, адвокація в цій області надзвичайно складна. Кількість державних органів, залучених до цієї системи, а також критична необізнаність відповідальних осіб, включаючи гуманітарний сектор, призводять до значного застою в змінах національної політики. Ситуація ще більше ускладнюється тим, що всі ці статуси і категорії взаємопов'язані: безліч визначень і дублювань правових положень означають, що будь-які зміни, спрямовані на одну категорію, неминуче вимагають коригування положень, що регулюють інші, щоб уникнути правових колізій і зберегти цілісність нормативної бази. Ситуація ще більше ускладнюється взаємопов'язаним характером цих статусів і категорій. Враховуючи, що юридичні визначення та положення дублюються, будь-яка зміна, що впливає на одну категорію, неминуче вимагає відповідного коригування інших категорій для запобігання суперечності та збереження узгодженості загальної структури.

Ця динаміка очевидна в еволюції законодавства про осіб, які стали отримали інвалідність внаслідок війни. Цей статус, спочатку введений в 1993 році для жертв минулих воєн і конфліктів, став все більш актуальним з початком Антитерористичної операції (АТО) і Операції об'єднаних сил (ООС), а потім і повномасштабного вторгнення, яке призвело до різкого зростання числа вбитих/поранених цивільних осіб. Також важливо розуміти, що Україна докладає значних зусиль для підтримки цих категорій людей. Система соціального захисту дуже розвинена і охоплює більшість сфер життя, в яких люди можуть потребувати допомоги. У цьому контексті метою аналізу є чітко розкрити рівень захисту, який держава гарантує колишнім учасникам бойових дій та їхнім сім'ям, щоб оцінити їх вразливість із точки зору гуманітарного захисту.

¹ Згідно з матеріалами, представленими НИСС 17 квітня 2025 року, https://niss.gov.ua/sites/default/files/2025-04/veterani-2025-prezentaciya_nisd.pdf

Ключові висновки

- **Статус ≠ вразливість.** Статус ветерана або члена сім'ї сам по собі не має використовуватися як підстава для отримання гуманітарної допомоги; надання допомоги активним учасникам бойових дій виходить за рамки звичайного гуманітарного мандату. Слід надавати пріоритет виявленню потреб та підтримці звільненого персоналу та його сімей з урахуванням їх потреб.
- **Системи впроваджені, але вони складні.** В Україні існують широкі системи соціального захисту, такі як реєстр ветеранів, електронні посвідчення, центри допомоги ветеранам, але часто в них важко орієнтуватися.
- **Механізми швидкого отримання статусу все ще можуть сповільнюватися внаслідок операційних прогалин.** Учасники бойових дій (активні комбатанти) та деякі інші статуси можуть бути присвоєні автоматично через Єдиний реєстр (дані мають бути надані спеціалістом підрозділу протягом 5 днів), але все ще виникають проблеми з комісіями та якістю даних.
- **Строки прийняття законодавства вкрай важливі.** Деякі основні гарантії (напр., для цивільних осіб як для «люди з інвалідністю внаслідок війни людей з інвалідністю внаслідок війни») вводилися поетапно, що створило прогалини в підтвердженні та доступі; бюджетування може тимчасово призупинити надання певних пільг (напр., санаторно-курортного лікування).

Охоплення аналізу

У цьому документі розглядаються виключно сучасні міжнародні збройні конфлікти, починаючи з 2014 року, за винятком подій попередніх воєн і Революції Гідності. Такий підхід продиктований необхідністю зосередити увагу на найбільш нагальних проблемах сучасних ветеранів, які набули цього статусу внаслідок нинішніх бойових дій і окупації.

У той же час немає необхідності аналізувати всі можливі статуси ветеранів в рамках одного дослідження, оскільки це знизило б глибину і прикладну цінність отриманих результатів. Категорії ветеранів, пов'язані з минулими війнами та іншими історичними подіями, будуть розглянуті окремо в цільових матеріалах, присвячених відповідним періодам.

Ветерани, охоплені цим аналізом, включають таких осіб:

1. Особи, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною
2. Учасники бойових дій та добровольці-учасники бойових дій
3. Учасники війни

У питаннях соціального захисту, люди з інвалідністю внаслідок війни, прирівнюються до ветеранів. Ці особи також поділяються на конкретні категорії залежно від походження та обставин їх травм. В даному дослідженні будуть розглянуті наступні категорії:

1. Військовослужбовці Збройних Сил України
2. Військовослужбовці інших військових формувань
3. Учасники АТО/ООС

Наступні суміжні категорії також заслуговують на особливу увагу і будуть розглянуті в контексті цього аналізу:

1. Загиблі захисники України та члени їх сімей
2. Особи, які зникли безвісти за особливих обставин, та члени їх сімей
3. Військовополонені та незаконно затримані особи, та члени їх сімей

Визначення комбатантів, некомбатантів та цивільних осіб

Щоб повністю зрозуміти спектр статусів військовослужбовців і ветеранів відповідно до українського законодавства, корисно спочатку розглянути їх через призму міжнародного гуманітарного права (МГП). У МГП розрізняються дві категорії осіб, які перебувають у складі збройних сил як в міжнародних, так і в неміжнародних конфліктах: комбатанти і некомбатанти. Хоча Женевські Конвенції не містять чітких визначень, звичаєві норми МГП, які наразі мають обов'язкову силу через сформовану практику, пропонують загальноприйняті тлумачення цих категорій.

Комбатанти

Визначення згідно з МГП: Особа, уповноважена безпосередньо брати участь у військових діях.

Правова основа: Відповідно до Статті 3 (застосовується до неміжнародних збройних конфліктів) та Додаткового протоколу I (застосовується до міжнародних збройних конфліктів), комбатантами, загалом, є військовослужбовці збройних сил або організованих збройних груп, які відповідають певним критеріям: (а) військовослужбовці збройних сил Сторони в конфлікті, включаючи організовані збройні групи. (б) члени ополчень або добровольчих загонів, що входять до складу таких збройних сил. (с) члени інших ополчень і члени інших добровольчих загонів, включаючи членів організованих рухів опору, якщо вони виконують певні умови щодо участі. Медики та священнослужителі у збройних силах, загалом, не вважаються учасниками бойових дій, а скоріше некомбатантами.

Некомбатанти

Визначення згідно з МГП: Особа, яка не уповноважена безпосередньо брати участь у військових діях

Правова основа: Підпадає в першу чергу під дію Женевських Конвенцій I і IV, які захищають осіб, які не беруть активної участі у військових діях. Сюди входять цивільні особи, медики збройних сил, священнослужителі та інші особи, які не беруть участі в бойових діях (напр., поранені, хворі або особи, що здаються в полон).

До всіх інших осіб слід ставитися як до цивільних осіб.

Україна впровадила ці положення у внутрішнє законодавство, а саме Інструкція про порядок застосування норм міжнародного гуманітарного права у Збройних силах України також містить положення з досить чітким визначенням цих категорій.

Комбатанти — особи, які можуть брати безпосередню участь у бойових діях і є військовослужбовцями збройних сил сторін. Термін «комбатант» використовується в збройному конфлікті і застосовується до таких осіб:

- Члени ополчень і добровольчих формувань, якщо вони відповідають наступним умовам
 - вони перебувають під командуванням людини, відповідальної за своїх підлеглих;
 - мають фіксовану відмітну емблему, яку можна розпізнати на відстані;
 - відкрито носять зброю;
 - ведуть бойові дії відповідно до законів і звичаїв війни.
- Цивільні особи, які добровільно взяли зброю, щоб протистояти протиборчим силам, не маючи часу на офіційну організацію, можуть вважатися законними комбатантами, якщо вони відкрито носять зброю та дотримуються законів та звичаїв війни. Некомбатанти, такі як медики, священнослужителі, інтенданти, військові кореспонденти та адвокати, не повинні бути цілями, оскільки, хоча вони є частиною збройних сил, вони не беруть участі в бойових діях. Згідно МГП, всі інші особи вважаються цивільними особами і повинні бути захищені як такі.

Гуманітарна підтримка ветеранів

За винятком гуманітарних організацій із особливим мандатом, таких як Міжнародний Комітет Червоного Хреста або «Лікарі без кордонів», більшість організацій не надають допомоги активним комбатантам відповідно до принципу нейтральності. Натомість,

вони можуть надавати підтримку колишнім комбатантам, які були законно звільнені з військової служби, а також членам їх сімей.

Важливо зазначити, що приналежність до активних або колишніх комбатантів, родичів учасників бойових дій або зв'язок зі зниклими безвісти або загиблими військовослужбовцями автоматично не є критерієм вразливості, що гарантує отримання гуманітарної допомоги ².

Звільнення з військової служби ³

Для цілей надання гуманітарної допомоги некомбатантам важливо проводити відмінність між двома різними механізмами демобілізації зі Збройних Сил України:

1. осіб, *знятих* з військового обліку АБО
2. осіб, які були *тимчасово виключені*.

Зняття з обліку

При знятті з обліку особа звільняється від усіх обов'язків, пов'язаних із постановкою на військовий облік. Відповідно, така особа не зобов'язана проходити військово-лікарську комісію (ВЛК) і оновлювати свої документи. Така особа не може бути повторно поставлена на військовий облік, не може бути мобілізована, їй не може бути вправлена повістка і їй дозволено перетинати державний кордон.

Особами, які підлягають зняттю з військового обліку, є особи, які:

- Були призвані на військову службу.
- Були визнані непридатними до військової служби.
- Досягли граничного віку для перебування в запасі.

- Припинили громадянство України.
- Померли або були оголошені зниклими безвісти або мертвими.

Виключення

Виключення (зняття з реєстрації) з військового обліку — це тимчасовий статус, який не звільняє особу від військового обов'язку безстроково, і може бути наданий внаслідок наступного:

- Переїзд на постійне місце проживання в інше місце в межах України.
- Виїзд за межі України на термін більше трьох місяців.
- Проходження навчання за військовою спеціальністю.
- Відбування покарання у відповідних установах.

Водночас, при переїзді або у разі зникнення підстав для зняття з обліку, особа повинна повторно зареєструватися у призовному пункті (у разі переїзду — за новим місцем проживання).

Підстави для звільнення з військової служби ⁴

Після повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року процедури звільнення були значно обмежені у зв'язку з воєнним станом та мобілізацією. Добровільне звільнення здебільшого заборонено, і звільнення допускається лише на певних законних підставах.

Звільнення за віком

- Встановлений законом вік виходу на пенсію становить 60 років.
- Військовослужбовці, які досягли цього віку, можуть залишитися на службі добровільно.

² Посилання на джерело: https://globalprotectioncluster.org/sites/default/files/2024-05/guidance_on_protection_assistance_to_former_combatants_eng.pdf

³ Відповідно до Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» від 25.03.1992 р. №2232-XII

⁴ Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України №413 від 12.06.2013 р., якою затверджено Положення про перелік сімейних обставин та інших поважних причин, які можуть бути підставою для звільнення громадян із служби осіб рядового і начальницького складу

- Особи, звільнені за віком, мають право на пенсію, якщо у них є:
 - 25 років загального терміну служби, або
 - страховий стаж 25 років (для осіб старше 45 років), включаючи не менше 12,5 років військової або прирівняної до неї служби.

Незалежно від обставин, усі особи, звільнені з військової служби (за винятком осіб, звільнених за неналежну поведінку), мають право на:

- Виплату одноразової вихідної допомоги залежно від підстав для звільнення (більш детально розглянуто нижче).
- Виплату компенсації за невикористані дні відпустки та за невикористане матеріальне особисте майно.
- Отримання неодержаної допомоги для вирішення соціально-побутових питань.

Офіційне підтвердження звільнення може включати:

- Витяг з наказу Міністерства Оборони, та
- штамп про звільнення в запас у військовому квитку. *(Будь-яке з них може служити доказом, хоча обидва разом є більш надійними для перевірки).*

Обидва перераховані вище документи можуть розглядатися гуманітарними організаціями як доказ звільнення окремо; проте, забезпечення наявності обох видів доказів є більш надійним способом встановлення факту офіційного звільнення з військової служби.

Нижче ми проводимо різницю між відповідними підставами для звільнення з військової служби:

1. Медичні підстави для звільнення

Підстави для звільнення за медичними показаннями є наступними:

- Визначені військово-лікарською комісією (ВЛК) як або:
 - Постійно непридатні, або
 - Тимчасово непридатні (підлягає повторному обстеженню протягом 6–12 місяців).
- Настання інвалідності також надає таке право, якщо військовослужбовець не бажає продовжувати службу.
- Після звільнення:
 - Особи виключаються з військового обліку.
 - Вони не можуть бути повторно мобілізовані.
 - Вони підпорядковуються Міністерству у справах ветеранів, яке надає пільги залежно від тяжкості травми/захворювання.
- Цей процес вимагає:
 - Службового рапорту, представленого командиром.
 - Офіційного оформлення через наказ Міністерства оборони, підтвердженого офіційним витягом.

Під час лікування (до виписки з лікарні):

Військовослужбовці зберігають право на військову підтримку до офіційного підтвердження їх звільнення, включаючи наступні види підтримки:

Медична підтримка	Військовослужбовці, які отримали поранення, мають право на безкоштовне медичне обслуговування, забезпечення ліками та медичними приладами тощо.
Збереження всіх пільг і заробітної плати	Відповідно до останньої посади, звання тощо на період лікування
Одноразова виплата в разі отримання травми	У розмірі 100 000 гривень, яка виплачується під час стаціонарного лікування або відпустки на лікування після серйозної травми

Крім того, військовослужбовцям, звільненим в запас внаслідок поранення (травми, контузії, каліцтва),

отриманого в ході бойових дій, надаються наступні соціальні гарантії та пільги:

<p>Одноразова виплата при звільненні у зв'язку з пораненням (також для осіб зі стажем служби більше 10 років, офіцерів, жінок із дітьми віком до 18 років та осіб, звільнених з полону)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • У разі звільнення за станом здоров'я військовослужбовцям, за винятком призovníків, виплачується одноразова грошова допомога в розмірі 50% від їх місячного окладу за кожен повний календарний рік служби • Для мобілізованого військовослужбовця це одноразова матеріальна допомога в розмірі 4% від місячної заробітної плати за кожен місяць служби, але не менше 25% від річної заробітної плати
<p>Одноразова допомога у зв'язку з травмами, що призвели до втрати працездатності</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Якщо непрацездатність оцінюється у відсотках (без офіційного встановлення інвалідності), то допомога розраховується у відсотках від 70-кратного прожиткового мінімуму для працездатних осіб, що становить 211 960 гривень. Приклад: Станом на 1 січня 2025 року прожитковий мінімум для працездатних осіб становить 3028 гривень. При 30% непрацездатності розрахунок проводиться наступним чином: $0,3 \times 70 \times 3\,028 = 63\,588$ гривень.
<p>Одноразова допомога у зв'язку з травмами, що призвели до втрати працездатності</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Якщо військовослужбовцю встановлюється інвалідність у зв'язку з травмою, отриманою при виконанні службових обов'язків, він має право на одноразову матеріальну допомогу. Сума залежить від групи інвалідності: Інвалідність, пов'язана з бойовими діями: I група — 400 прожиткових мінімумів = 1 211 200 грн. II група — 300 прожиткових мінімумів = 908 400 грн. III група — 250 прожиткових мінімумів = 757 000 грн. Інвалідність, пов'язана зі службою (не з бойовими діями): I група — 120 прожиткових мінімумів = 363 360 грн. II група — 90 прожиткових мінімумів = 272 520 грн. III група — 70 прожиткових мінімумів = 211 960 грн.

2. Звільнення з особистих та сімейних причин

До таких підстав для звільнення відносяться документально підтверджені:

- Необхідність постійного догляду за хворими членами сім'ї з інвалідністю I або II групи
- Виховання дитини з інвалідністю (включаючи дітей з інвалідністю та людей із інвалідністю з дитинства)
- Самостійне виховання дитини у віці до 18 років
- Наявність трьох або більше дітей віком до 18 років
- Усиновлення сироти
- Догляд за особою, визнаною судом недієздатною, або іншими особами, які потребують постійного догляду, тощо.
- Вагітність або догляд за дитиною до трьох-шести років

- Догляд за дитиною, якщо обидва батьки служать

- Смерть або зникнення близького родича під час бойових дій або присвоєння йому/їй звання Героя України посмертно

Щоб подати заяву про звільнення за сімейними обставинами, військовослужбовці повинні надати відповідні документи (напр., медичні записи, свідоцтва про народження, судові рішення) в рамках своєї заяви. Офіційне підтвердження міститься у витягу з наказу Міністерства оборони.

Особи, звільнені за сімейними обставинами, отримують тимчасову відстрочку від мобілізації на час дії цих обставин (напр., допоки старшій дитині в багатодітній сім'ї не виповниться 18 років), але залишаються на військовому обліку. Протягом цього періоду вони вважаються цивільними особами і підпадають під юрисдикцію Міністерства соціальної політики, маючи доступ до системи соціального захисту.

⁵ Чоловік, дружина, син, дочка, батько, мати або рідний брат (повнорідний/неповнорідний) відповідно до Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» №2232-XII від 25.03.1992 р.

Винятки застосовуються до військовослужбовців з додатковими вразливостями, особливими обставинами або зі стажем служби більше 10 років (напр., до тих, хто почав службу в АТО в 2014 році). У таких випадках звільнення за сімейними обставинами також дає їм право на одноразову виплату, еквівалентну оплаті при звільненні за медичними показаннями.

3. Звільнення у зв'язку з демобілізацією

Демобілізація за указом Президента є законною формою звільнення військовослужбовця, мобілізованого у воєнний час. Це може статися тільки після закінчення «особливого періоду» за указом Президента. На практиці ця процедура ніколи не застосовувалася, оскільки воєнний стан все ще діє і загальна демобілізація не оголошувалася. Проте, цей механізм існує і може бути використаний після закінчення воєнного стану і прийняття Президентом відповідного рішення.

4. Звільнення у зв'язку зі вчиненням посадових правопорушень

Звільнення з військової служби може бути викликане посадовим проступком або некомпетентністю, в тому числі вчиненням злочину. Ці випадки регулюються Дисциплінарним статутом і вирішуються командуванням. Підстави включають систематичне невиконання контрактних зобов'язань, відмову підкорятися наказам та інші дисциплінарні порушення.

На додаток до звільнення, штрафні санкції можуть включати:

- Зауваження, догану або сувору догану
- Попередження про неповну відповідність вимогам служби
- Пониження в посаді або званні

Військовослужбовець, звільнений за некомпетентність:

- Виключається з військового обліку (включаючи втрату статусу військовозобов'язаного)
- Позбавляється доступу до спеціальних допомог, пенсій або інших гарантій, що надаються військовослужбовцям

Особливою формою неправомірної поведінки є самовільне залишення частини (СЗЧ), яке відбувається, коли військовослужбовець залишає місце служби без дозволу або не повертається з відпустки або відрядження. СЗЧ призводить до дисциплінарної або кримінальної відповідальності відповідно до Кримінального кодексу України, залежно від тривалості та обставин. Підтвердження звільнення в таких випадках оформляється або наказом Міністерства оборони, або, в особливо серйозних випадках, рішенням суду.

Згідно з чинним законодавством, військовослужбовці можуть бути звільнені від відповідальності за перший випадок СЗЧ, якщо вони добровільно повернуться. Для цього вони повинні звернутися до свого командира, в поліцію або військові правоохоронні органи. Потім під час розслідування буде визначено, чи можуть вони продовжувати службу.

У цій системі підкреслюються серйозні наслідки звільнення за неналежну поведінку, які призводять не тільки до фактичної втрати роботи, а й до позбавлення юридичного статусу і супутніх пільг. Хоча для підтримання військового порядку суворі дисциплінарні заходи є необхідністю, положення, що дозволяють особам, які вперше вчинили самовільне залишення, добровільно повертатися без будь-якої відповідальності, забезпечують важливий баланс між дисципліною та реінтеграцією. Для гуманітарних організацій ці правила мають важливе значення, оскільки вони безпосередньо впливають на права, надбавки і довгостроковий добробут звільнених зі служби осіб, включаючи їх доступ до соціального захисту і підтримки в реінтеграції.

5. Звільнення після повернення військовополонених (ВП)

Військовослужбовці, які повернулися з полону, можуть прийняти рішення про звільнення з військової служби. Особи, звільнені з полону і демобілізовані на цій підставі, звільняються від подальшої мобілізації, якщо тільки вони добровільно не погодяться повернутися. Якщо звільнений колишній ВП вирішить продовжити службу, він має право на 90-денну відпустку з повним збереженням заробітної плати, яка зараховується за один період. Такі військовослужбовці можуть бути відкликані з цієї відпустки тільки з їх письмової згоди. (Інші права та пільги для цієї категорії розглядаються нижче). Щоб бути звільненим, військовослужбовець повинен подати рапорт командирі, приклавши довідку про перебування в полоні. Як і у випадку з іншими категоріями, підтвердженням служить витяг із наказу Міністерства оборони.

Правові положення визнають унікальну вразливість військовослужбовців, які повертаються з полону, надаючи їм особливі права на звільнення і захист від примусової повторної мобілізації. Для тих, хто вирішив залишитися на службі, гарантія тривалої оплачуваної відпустки є важливим моментом захисту для відновлення та реінтеграції. Для гуманітарних організацій ці правила підкреслюють необхідність надання індивідуальної психосоціальної, правової та реінтеграційної підтримки для задоволення складних потреб колишніх військовополонених.

Члени сімей ветеранів ⁶

Згідно з загальним визначенням ⁷, до членів сім'ї військовослужбовця належать особи, які живуть із ним разом, ведуть спільний спосіб життя та мають взаємні права та обов'язки. Сюди входять чоловік/дружина (або партнери по визнаному судом спільному проживанню), батьки з інвалідністю, неповнолітні діти або діти з довічною інвалідністю, законні утриманці та особи, які перебувають під їх опікою або піклуванням.

Тип підтримки, що надається членам сім'ї, варіюється залежно від статусу військовослужбовця. Сім'ї діючих або звільнених з військової служби учасників бойових дій, зниклих безвісти або загиблих захисників України, а також члени сімей військовополонених користуються різними рівнями соціального захисту.

Соціальна підтримка та пільги ⁸

За фактом проходження військової служби членам сім'ї надається наступна соціальна підтримка:

⁶ Відповідно до Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» №2011-XII від 20.12.1991 р.

⁷ Відповідно до статті 3 Сімейного кодексу України.

⁸ Відповідно до Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» №2011-XII від 20.12.1991 р.

<p>Медичне обслуговування</p>	<ul style="list-style-type: none"> У випадках, коли за місцем проживання членів сім'ї відсутні державні або муніципальні установи охорони здоров'я, вони мають право на отримання медичної допомоги у військово-медичних установах. Крім того, військовослужбовці та члени їх сімей мають право один раз на рік отримувати санаторно-курортне лікування та оздоровчі послуги за пільговими путівками.
<p>Житлові умови</p>	<ul style="list-style-type: none"> Забезпечення службовим житлом⁹ сім'ї військовослужбовця під час проходження військової служби. Надання житла для постійного проживання військовослужбовцям та членам їх сімей, які прослужили не менше 20 років на військовій службі. Надання грошової компенсації за неодержане житло (одноразово за весь період служби). Право на участь у програмах поліпшення житлових умов для ВПО, які раніше проходили військову службу і брали безпосередню участь у бойових діях, мають III групу інвалідності або статус учасника бойових дій. Знижка 50% на оренду житла та комунальні платежі¹⁰.
<p>Освіта (для дітей військовослужбовців)</p>	<ul style="list-style-type: none"> Забезпечення місцями у загальноосвітніх та дошкільних освітніх закладах, дитячих оздоровчих таборих та військових ліцеях. Зарахування або переведення на навчання за рахунок бюджету без конкурсу для членів сімей окремих категорій військовослужбовців. Безкоштовне або пільгове проживання в гуртожитках.
<p>Працевлаштування</p>	<ul style="list-style-type: none"> Переважні права при прийнятті на роботу, включаючи пріоритет при працевлаштуванні, право на збереження посади в разі скорочення штату і можливість бути висунути для проходження професійної підготовки або перепідготовки з гарантією отримання середньої заробітної плати протягом періоду навчання. Право на щомісячну допомогу в разі переїзду в інше місце проживання або служби. Повна (100%) оплата лікарняного листа дружині/чоловіку військовослужбовця, незалежно від стажу їх роботи. При розрахунку страхового стажу роботи враховуються періоди спільного проживання з чоловіком (дружиною) в місцях, де працевлаштування за професією було неможливо, — в цілому до 10 років.

Важливо також зазначити, що військовослужбовці, які проживають в орендованому житлі, мають право на компенсацію витрат на житло. Ці суми є наступними:

- Київ: 4 560 грн.
- Обласні центри: 3 420 грн.
- Інші населені пункти: 2 280 грн.

⁹ Військовослужбовцям та членам їх сімей, що проживають із ними, які не мають житла за місцем служби, надається службове житло. Службове житло надається на час проходження військової служби.

¹⁰ Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України №280 від 18.04.2018 р., якою затверджено Положення з питання забезпечення житлом внутрішньо переміщених осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України.

© DRC Україна, Борзна, Чернігівська область, травень 2025, Кристина Пашкіна.

Ветерани війни ¹¹

ПРИМІТКА: У цьому розділі статуси приведені у порядку убудування обсягів наданих пільг, від найширшого до вузких. Це також означає, що особи, стосовно яких визначені менші обсяги гарантій, загалом, отримують ті самі види підтримки, але з деякими обмеженнями. Певні види допомоги можуть не надаватися, а інші ж — надаватися в меншому обсязі.

З 2023 року в Україні введено **електронне посвідчення ветерана (е-посвідчення)**, доступне через мобільний додаток *Дія*. Е-посвідчення служить цифровим еквівалентом паперового документа і містить QR-код для онлайн-перевірки статусу. Воно доступне учасникам бойових дій, ветеранам війни, людям з інвалідністю внаслідок війни, учасникам Революції Гідності, а також членам сімей загиблих ветеранів і захисників України.

Єдиний державний реєстр ветеранів війни, адміністрований Міністерством у справах ветеранів,

збирає та зберігає інформацію про ці категорії, включаючи їх статус та соціальну підтримку, яку вони отримують.

В Україні також створена мережа **центрів допомоги ветеранам**, які працюють за принципом «єдиного вікна» для надання всебічної підтримки ветеранам та їхнім сім'ям. Ці центри пропонують багатопрофільні послуги, включаючи психологічну, юридичну та медичну допомогу, а також підтримку у працевлаштуванні та соціальній реінтеграції.

Впровадження е-посвідчення, централізованого реєстру ветеранів та створення ветеранських центрів є важливими кроками в модернізації та розширенні державної підтримки ветеранів та їх сімей. Знижуючи бюрократичні бар'єри та консолідуючи послуги, ці механізми можуть покращити доступ до пільг та забезпечити більш ефективне надання допомоги.

¹¹ Відповідно до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» № 3551-XII від 22.10.1993 р.

© DRC Україна, Миколаїв, квітень 2025, Кристина Пашкіна.

Соціальна підтримка та пільги

Нижче наведена порівняльна таблиця пільг і видів підтримки, що надаються особам зі статусами учасника бойових дій, ветерана війни та особам, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною. Після

порівняльної таблиці наводиться окремий аналіз відповідних статусів і відмінностей між категоріями осіб, які підпадають під їх критерії:

Тип підтримки	Особи, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною	Учасники бойових дій	Учасники війни
Медична підтримка та послуги ¹²:			
1) Безкоштовне забезпечення ліками та виробами медичного призначення ¹³	✓	✓	✓
2) Безкоштовне протезування зубів	✓	✓	✓
3) Санаторно-курортне лікування (без бюджетного фінансування)	✓	✓	✓
4) Обслуговування у військово-медичних установах	✓	✓	✓
5) Щорічний медичний огляд та перевірки	✓	✓	✓
6) Право на пріоритетне обслуговування в медичних установах і аптеках	✓	✓	✓
7) Безкоштовна реабілітація та адаптація	✓	✓	✓
8) Безкоштовна психологічна підтримка та консультування	✓	✓	

¹² Доступ до них можливий як через державні, так і через приватні медичні установи

¹³ Відповідно до статті 26 Закону України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» та Постанови Кабінету Міністрів № 321 від 05.04.2012 р., вартість самостійно придбаних медичних та допоміжних засобів відшкодовується в межах максимальних державних лімітів цін, опублікованих Міністерством соціальної політики.

Фінансова підтримка та пільги:			
1) Підвищена пенсія або соціальна допомога (розмір може варіюватися для ветеранів війни в залежності від наявності державних нагород або медалей)	✓	25% від ПМ (590 грн.)	15% (354 грн.) або 10% від ПМ (236 грн.)
2) Щорічна фінансова допомога до Дня Незалежності ¹⁴	✓	✓	✓
3) Доплата до пенсії або довічної допомоги у розмірі 70% від прожиткового мінімуму (для осіб, які втратили працездатність)	✓		
4) Щомісячна компенсація витрат на паливо — 50 літрів високооктанового бензину	✓		
5) Одноразова виплата у разі смерті — 5 прожиткових мінімумів на кожного члена сім'ї (чоловіка/дружину, дітей до 18 років)	✓		
6) Безкоштовне надання автомобіля (за медичними показаннями) з правом його заміни кожні 10 років	✓		
7) Компенсація за технічне обслуговування або транспортні послуги наданого автомобіля	✓		
Житлові умови:			
1) Знижка на вартість житла		75%	50%
2) Знижка на комунальні платежі		75%	50%
3) Знижка на оплату палива		75%	50%
4) Першочергове надання житла (до 2 років у разі травми)		✓	✓
5) Пільгове виділення земельних ділянок для будівництва та ведення сільського господарства		✓	✓
6) Першочерговий ремонт житла	✓	✓	✓
7) Пільгові кредити на житло/ремонт (погашення протягом 10 років після 5-річного пільгового періоду) ¹⁵	✓	✓	✓
8) Першочергове поліпшення житлових умов за рахунок додаткової площі (до 20 кв. м)	✓		
9) Звільнення від плати за реєстрацію прав власності при приватизації	✓		
10) Пріоритетне забезпечення будівельними матеріалами для будівництва та ремонту	✓		
11) Пріоритетне придбання акцій за номінальною вартістю за рахунок майнових сертифікатів, а також можливість придбання акцій за свій рахунок за половину суми сертифікатів (поширюється на деяких нагороджених та членів їх сімей)	✓		

¹⁴ Особам, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, — 3 100 грн., учасникам бойових дій — 1 000 грн., учасникам війни — 450 грн. відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України № 486 від 29.04.2025 р., якою затверджено Положення про встановлення розміру одноразової грошової виплати до Дня Незалежності України на 2025 рік

¹⁵ Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України № 980 від 27.11.2019 р., якою затверджено Порядок використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання пільгового довгострокового державного кредиту внутрішньо переміщеним особам, учасникам проведення антитерористичної операції (АТО) та/або учасникам проведення операції Об'єднаних сил (ООС) на придбання житла

Побутові та соціальні послуги:			
1) Пріоритетна установка телефонів (20% основних, 50% додаткових робіт; абонентська плата – 50%) як державними, так і приватними надавачами		✓	✓
2) Пріоритетна та безкоштовна установка домашнього телефону	✓		
3) Пріоритетна і безкоштовна установка охоронної сигналізації в будинку	✓		
4) Пріоритетне обслуговування установами соціального захисту	✓	✓	✓
5) Пріоритетне обслуговування побутовими, транспортними та комунальними підприємствами	✓	✓	✓
6) Безкоштовний проїзд у громадському транспорті всіх видів		✓	✓
7) Поїздки на далекі відстані раз на 2 роки (безкоштовно) або раз на рік (зі знижкою 50%)		✓	
Зайнятість та освіта:			
1) Оплата лікарняного листа в розмірі 100% незалежно від страхового стажу		✓	✓
2) Додаткова оплачувана відпустка (до 2 тижнів на рік)		✓	
3) Додаткова неоплачувана відпустка (до 2 тижнів на рік)			✓
4) Додаткова неоплачувана відпустка (до 3 тижнів)	✓		
5) Державна підтримка освіти (для дітей до 23 років)		✓	✓
6) Пріоритетне право залишитися на роботі в разі скорочення штату	✓	✓	
7) Переважне право на працевлаштування у разі ліквідації підприємства	✓	✓	
8) Позаконкурсний вступ до закладів професійної освіти та переваги при вступі до інших навчальних закладів		✓	
9) Безкоштовні або пільгові освітні кредити ¹⁶		✓	
10) Соціальні стипендії та безкоштовне проживання в гуртожитку		✓	
11) Безкоштовне навчання та перепідготовка за новими професіями (у тому числі в платних навчальних закладах)	✓		
Додаткова підтримка після смерті військовослужбовця:			
1) Безкоштовне поховання з військовими почестями	✓	✓	
2) Встановлення надгробка відповідно до спеціального державного стандарту (з можливістю додаткової оплати за інший варіант)	✓		

¹⁶ Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України №673 від 29.08.2018 р., якою затверджено Порядок пільгового кредитування для здобуття професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти.

Особи, які мають особливі заслуги перед батьківщиною¹⁷

Статус «Особа, яка має особливі заслуги перед Батьківщиною» був введений для виокремлення осіб, які вчинили виняткові героїчні вчинки під час воєн або бойових дій і були удостоєні вищих державних нагород за свій внесок в оборону України. У більшості випадків цей статус присвоюється автоматично після вручення нагороди. Він прирівнюється до статусу *Героя України* з точки зору соціального захисту.

До категорій осіб, що мають особливі заслуги, відносяться:

- Особи, посмертно удостоєні звання *Героя України* з врученням ордена Золотої зірки за участь у Революції Гідності
- Кавалери *ордену Героїв Небесної Сотні*
- Особи, які захищали суверенітет і територіальну цілісність України з 2014 року і були удостоєні звання *Героя України* з врученням ордена Золотої Зірки
- Кавалери *ордену Богдана Хмельницького* (трьох ступенів)
- Кавалери *ордену «За мужність»* (трьох ступенів)
- Жінки, нагороджені *орденом княгині Ольги* (трьох ступенів)

Порядок присудження нагороди:

Цей статус підтверджується Указом Президента або іншим офіційним актом про присвоєння нагороди. Після отримання ветеран автоматично реєструється як особа з особливими заслугами Міністерством у справах ветеранів та уповноваженими органами, які видають посвідчення на підставі нагородних документів.

У посвідченні з написом «Особа, яка має особливі заслуги перед Батьківщиною» вказані особисті дані ветерана і посилання на нагороду. Для цієї категорії також були введені електронні посвідчення. Власники мають право на найширший пакет пільг, що надаються ветеранам відповідно до законодавства України. Цей статус являє собою найвищий рівень визнання заслуг перед Україною та надає широкі права та пільги, що відображають як ціннісну, так і практичну підтримку одержувачам та їхнім родинам.

Соціальна підтримка та пільги¹⁸

Нижче наведено перелік соціальної підтримки та пільг, що надаються особам, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною:

<p>Медичне обслуговування¹⁹</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Пріоритетне безкоштовне медичне обслуговування в амбулаторно-поліклінічних установах для самої особи і членів її сім'ї (чоловік/дружина, діти до 18 років) • Пріоритетна безкоштовна госпіталізація і лікування в стаціонарних умовах для самої особи і членів її сім'ї • Збереження права на безкоштовне медичне обслуговування в клініці після виходу на пенсію • Пріоритетне безкоштовне забезпечення ліками, виробами медичного призначення та реабілітаційним обладнанням²⁰ • Безкоштовне виготовлення та ремонт зубних протезів (за винятком виробів із дорогоцінних металів) • Безкоштовне санаторно-курортне лікування (без бюджетного фінансування)
--	--

¹⁷ Відповідно до статті 11 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» № 3551-XII від 22.10.1993 р.

¹⁸ Відповідно до статті 16 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» № 3551-XII від 22.10.1993 р.

¹⁹ Доступ до них можливий як через державні, так і через приватні медичні установи

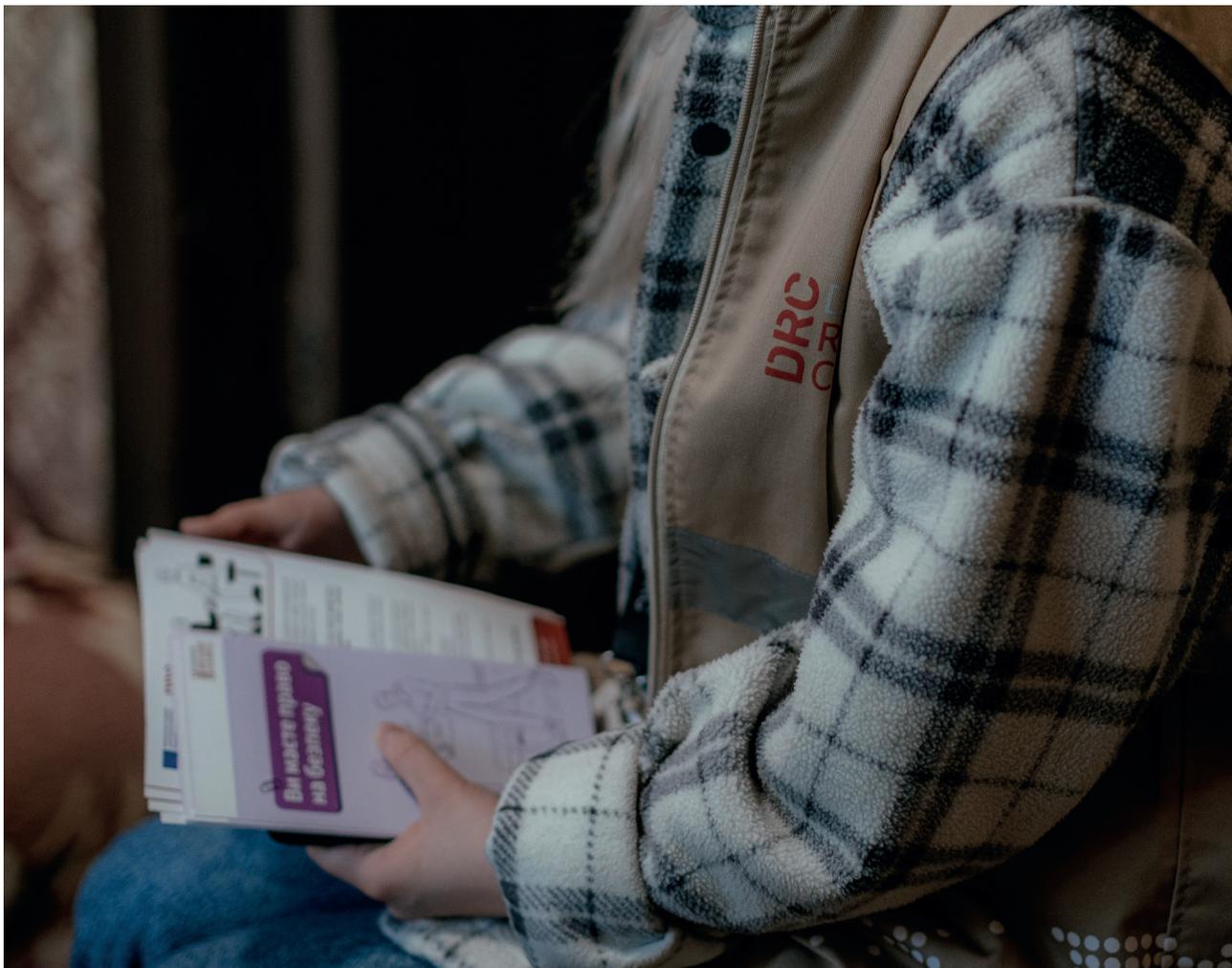
²⁰ Відповідно до статті 26 Закону України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» та Постанови Кабінету Міністрів № 321 від 05.04.2012 р., вартість самостійно придбаних медичних та допоміжних засобів відшкодовується в межах максимальних державних лімітів цін, опублікованих Міністерством соціальної політики.

<p>Фінансова підтримка та грошові виплати</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Доплата до пенсії або довічної допомоги у розмірі 70% від прожиткового мінімуму (для осіб, які втратили працездатність) (1 652 грн.) • Щорічна грошова виплата до Дня Незалежності • Щомісячна компенсація витрат на паливо — 50 літрів високооктанового бензину • Одноразова допомога у разі смерті — 5 прожиткових мінімумів для працездатних осіб (15 140 грн.) на кожного члена сім'ї (чоловіка/дружину, дітей до 18 років)
<p>Житлові умови</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Першочергове поліпшення житлових умов за рахунок додаткової площі (до 20 кв. м) • Звільнення від плати за реєстрацію прав власності при приватизації • Безкоштовний капітальний ремонт житла, що знаходиться у власності • Можливість отримання кредиту на будівництво або капітальний ремонт (з погашенням протягом 10 років, починаючи з 5-го року)²¹ • Пріоритетне забезпечення будівельними матеріалами для будівництва та ремонту • Пріоритетне придбання акцій за номінальною вартістю з використанням майнових сертифікатів, а також можливість придбання акцій за свій рахунок за половину суми сертифікатів (поширюється на деяких нагороджених та членів їх сімей)
<p>Зайнятість та освіта</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Переважне право залишитися на роботі в разі скорочення штату • Пріоритетне працевлаштування в разі ліквідації підприємства • Безкоштовне навчання та перепідготовка за новими професіями (у тому числі в платних навчальних закладах) • Щорічна оплачувана відпустка та додаткова неоплачувана відпустка (обидва тривають до 3 тижнів)
<p>Після смерті</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Безкоштовне поховання з військовими почестями • Встановлення надгробка відповідно до державного стандарту (з можливістю додаткової оплати за інший варіант)

У разі смерті особи, визнаної як така, що має особливі заслуги перед Батьківщиною, українське законодавство передбачає низку соціальних гарантій і пільг для членів її сім'ї.

З гуманітарної точки зору важливо відзначити, чи був загиблий учасником бойових дій, оскільки багато з найвищих державних нагород можуть бути вручені під час дійсної служби.

²¹ Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України № 980 від 27.11.2019 р., якою затверджено Порядок використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання пільгового довгострокового державного кредиту внутрішньо переміщеним особам, учасникам проведення антитерористичної операції (АТО) та/або учасникам проведення операції Об'єднаних сил (ООС) на придбання житла

© DRC Україна, Миколаїв, квітень 2025, Кристина Пашкіна.

Учасники бойових дій (УБД) ²²

Статус **учасника бойових дій (УБД)** спочатку застосовувався лише до ветеранів минулих воєн, включаючи Другу світову війну та інші збройні конфлікти. У 2015 році, після подій 2014 року, законодавчі зміни значно розширили цю категорію, включивши в неї військовослужбовців та інших осіб, які брали участь в антитерористичній операції (АТО) та операції об'єднаних сил (ООС) на сході України. Після повномасштабного вторгнення у 2022 році статус було ще більше розширено, щоб охопити всіх захисників України, які беруть участь у бойових діях.

Учасник бойових дій визначається як особа, яка безпосередньо виконувала бойові завдання з захисту України у складі військових частин або з'єднань. На практиці цей статус надається військовослужбовцям та прирівняним до них категоріям, які брали активну участь у бойових діях. Визнання оформлюється видачею стандартизованого сертифіката, який дає право його власнику на низку пільг, встановлених законом.

²² Відповідно до статей 5–6 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» № 3551-XII від 22.10.1993 р.

Згідно з останніми офіційними даними, зібраними Міністерством у справах ветеранів станом на липень 2025 року²³, в цю категорію входять майже 1,3 мільйона учасників бойових дій минулих і сучасних воєн.

Для нинішніх військовослужбовців головною умовою отримання статусу є офіційне підтвердження безпосередньої участі в бойових діях. Раніше для отримання права на участь у програмі часто вимагався або мінімальний термін служби в зоні АТО/ООС (зазвичай 30 днів), або участь у конкретній бойовій операції відповідно до офіційного наказу. Проте, в умовах воєнного стану тривалість служби більше не є обов'язковою вимогою; достатньо підтвердження участі в бойових діях або бойових завданнях, підтвердженого витягами з бойових наказів, посвідченнями командирів або відомчими реєстрами.

Відповідно, всі військовослужбовці та співробітники сектору безпеки, які брали участь у бойових діях, мають право на отримання статусу УБД. Сюди входять військовослужбовці Збройних Сил України, Національної гвардії, Служби безпеки (СБУ), розвідувальних підрозділів, Державної прикордонної служби, Державної служби спеціального транспорту та правоохоронних органів (таких як поліція, Національна поліція, Міністерство внутрішніх справ, Державна служба з надзвичайних ситуацій, Державна пенітенціарна служба, Державна служба спеціального зв'язку, Державне бюро розслідувань та НАБУ). Це також стосується резервістів, військовозобов'язаних та добровольців сил територіальної оборони, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України.

Крім того, цей статус поширюється на членів добровольчих формувань, які приєдналися до оборони в період з 2014 по 2017 рік і пізніше були інтегровані в офіційні військові структури, а також на добровольців, які безпосередньо співпрацювали зі Збройними Силами та іншими органами безпеки.

Поступове розширення статусу учасника бойових дій відображає еволюційний характер оборонних зусиль України та визнання заслуг їх учасників. У той час як розширене право на участь гарантує офіційне визнання всіх, хто зробив свій внесок у захист України, це також має значні наслідки для державних систем, яким доручено надавати допо-

моги, пенсії та соціальну підтримку. Гуманітарні організації мають усвідомлювати, що таке розширення статусу може збільшити попит на юридичну допомогу, психосоціальну підтримку, послуги з реінтеграції та доступ до соціальних виплат, особливо для добровольців та резервістів, які можуть зіткнутися з труднощами при отриманні належних документів. Визнання різних груп населення, що мають статус УБД, є важливим кроком на шляху до інклюзивності, але воно також підкреслює нагальну необхідність скоординованих державних і гуманітарних заходів реагування для надання підтримки ветеранам і їх сім'ям в їх реінтеграції та відновленні.

Україна вживає заходів для якнайшвидшого надання статусу УБД всім військовослужбовцям. Спрощено процедури внесення даних до Єдиного реєстру ветеранів — для автоматичного отримання статусу достатньо засвідчення командиром безпосередньої участі у бойових діях²⁴. Особлива увага приділяється бійцям територіальної оборони та іншим добровольцям, які приєдналися до опору в перші дні вторгнення — вони також включені до переліку учасників бойових дій відповідно до законодавчих змін 2022 року.

Порядок надання статусу

Порядок надання статусу учасника бойових дій (УБД) передбачає розгляд документальних підтверджень спеціальними комісіями при відповідних відомствах. Кожне міністерство або орган безпеки має власну відомчу комісію, тоді як міжвідомча комісія при Міністерстві у справах ветеранів розглядає справи добровольців та спірні ситуації.

- **Збройні Сили України:** Комісії Міністерства оборони
- **Національна гвардія, Поліція, Державна служба з надзвичайних ситуацій:** Комісія Міністерства внутрішніх справ
- **Служба безпеки України (СБУ):** відомча комісія СБУ
- **Державна прикордонна служба:** відомча комісія ДПС

²³ Офіційна загальна сума, що публікується щомісяця MoVA через відкриті дані; останній файл за 01.07.2025 Адміністративні дані в значенні Закону України «Про державну статистику», що збираються Міністерством у справах ветеранів України — Кількість учасників бойових дій 01.07.2025.xlsx — Data.gov.ua

²⁴ Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України № 887 від 22.08.2023 р., якою затверджено автоматичне встановлення статусу

- **Інші військові формування** (напр., Служба зовнішньої розвідки, Департамент державної охорони, Служба спеціального зв'язку, Служба спеціального транспорту, Державне бюро розслідувань, НАБУ): комісії при відповідних органах
- **Добровольці, які не входять до складу сил безпеки:** Міжвідомча комісія при Міністерстві у справах ветеранів

Підтверджувальна документація може включати офіційні свідоцтва про участь (форми 1, 4, 6, 7), витяги з наказів (в тому числі з Антитерористичного центру), бойові донесення, журнали бойових дій, свідчення командира або свідка (мінімум трьох, включаючи командира) і медичні довідки. Комісії також можуть заслуховувати пояснення заявників або свідків. Рішення приймається протягом одного місяця. У разі схвалення видається наказ, що підтверджує статус УБД. Якщо доказів недостатньо, документи повертаються на доопрацювання. Спірні справи можуть бути передані на розгляд Міжвідомчої комісії.

Зміни 2024 року: Статус учасника бойових дій для захисників, які проходять службу з 2014 року (за винятком СБУ та спецслужб), тепер надається автоматично через Єдиний державний реєстр ветеранів війни, незалежно від тривалості виконання бойових завдань. Діловоди підрозділу або уповноважені спеціалісти повинні внести дані протягом 5 днів з початку бойового завдання. Якщо Реєстр недоступний, інформація передається до відомчих комісій для внесення до нього. Командири підрозділів несуть відповідальність за точність представлених даних. Якщо інформація неповна або суперечлива, запит повертається один раз для внесення виправ-

лень; спірні та невизначені справи передаються на розгляд комісії.

Позбавлення статусу: УБД може втратити статус, якщо:

- Засуджений судом за тяжкий або особливо тяжкий умисний військовий злочин, вчинений під час військових дій; або
- Встановлено, що були використані підроблені документи для отримання статусу.

Рішення про відкликання приймається тією ж комісією, яка надала статус, з обов'язковим письмовим повідомленням особи і правом оскарження в суді.

Процедура надання та відкликання статусу УБД призначена для формалізації визнання та захисту від зловживань. Зміни 2024 року, що запроваджують автоматичну реєстрацію, значно спрощують доступ і знижують бюрократичні бар'єри, що свідчить про прогрес у напрямку більш широкого визнання військовослужбовців. Проте, посилення на службовців та командирів підрозділів для введення та перевірки даних несе ризик помилок, упущень або затримок, що потенційно може вплинути на доступ осіб до пільг та соціального захисту. Для гуманітарних організацій моніторинг того, як ці процедури реалізуються на практиці, має важливе значення, особливо для вразливих груп, таких як добровольці, особи, що служать в менш формалізованих підрозділах, або окремі особи в спірних районах. Гарантії, пов'язані з відкликанням, також мають вирішальне значення для забезпечення належного процесу та запобігання зловживанню дисциплінарними або судовими процедурами з метою відмови у наданні пільг.

Розмежування категорій волонтерів в Україні

З 2014 року Україна запровадила правові категорії для визнання участі різних типів добровольців в АТО/ООС та повномасштабному вторгненні. До них відносяться:

- Добровольці АТО/ООС, що пізніше були включені в офіційні українські військові формування
- Добровольці АТО/ООС, які так і не були зареєстровані (невелика група)
- Бійці підрозділів територіальної оборони
- Члени добровольчих формувань територіальних громад

Добровольці-учасники бойових дій (добровольці УБД):

Цей статус поширюється на осіб, які приєдналися до добровольчих підрозділів у період 2014–2017 років та брали безпосередню участь у бойових діях під час АТО, не перебуваючи на офіційній військовій службі. Після отримання статусу УБД добровольці юридично прирівнюються до військових-учасників бойових дій і користуються тими ж правами, пільгами та державними гарантіями соціального захисту.

Цей статус в першу чергу поширюється на членів добровольчих формувань, створених на початку війни, таких як перші батальйони територіальної оборони або підрозділи, подібні Добровольчому українському корпусу «Правий сектор» (ДУК ПС) в 2014–2015 роках, які згодом не були інтегровані в Збройні Сили або Національну гвардію.

Кваліфікаційні вимоги:

- Участь у бойових діях не менше 30 календарних днів (безперервних або накопичувальних) під час проведення АТО (квітень 2014–24 лютого 2018).
- Участь мала здійснюватися у співпраці з офіційними силами України (Збройні Сили, Міністерство внутрішніх справ, Національна Гвардія, Національна поліція, Державна прикордонна служба, Служба безпеки тощо).

Підтверджувальна документація може включати:

- Витяги з бойових донесень або оперативних журналів
- Довідки з військових частин, що підтверджують співпрацю
- Нотаріально завірених свідчень як мінімум трьох очевидців, які вже мають статус учасника бойових дій (один із них повинен бути командиром підрозділу)
- Додаткові докази, за наявності (медичні довідки про травми, записи про полон, звіти про розслідування тощо)

Процес подання заявки:

Доброволець (або члени його сім'ї, якщо він помер) подає заяву на отримання статусу УБД в міжвідомчу комісію при Міністерстві у справах ветеранів безпосередньо, або через органи соціального забезпечення. Комісія, до складу якої входять представники Міністерства оборони, Міністерства внутрішніх справ, Служби безпеки, Прикордонної служби, Національної поліції, Національної гвардії та ветеранських об'єднань, розглядає матеріали і виносить рішення.

Визнання статусу добровольців-УБД є важливим кроком для включення цієї категорії до системи захисту прав ветеранів за межами офіційних військових структур. Надаючи добровольцям той самий правовий захист та пільги, що і кадровим військовослужбовцям, закон прагне усунути історичні прогалини у визнанні та підтримці. Проте, велика залежність від документації та показів свідків створює ризик виключення, особливо для бійців-добровольців, що брали участь на початку бойових дій, дані щодо яких можуть бути неповними або оскаржуваними. Для гуманітарних організацій ці виклики підкреслюють важливість правової допомоги, адвокації та психосоціальної підтримки для добровольців та їх сімей, особливо у випадках

відмови або тривалої перевірки даних та відомостей. Забезпечення прозорого, послідовного та інклюзивного застосування закону буде важливим для захисту прав ветеранів та запобігання маргіналізації тих, хто зробив свій внесок поза офіційними державними структурами.

Крім того, важливо розрізняти статуси учасників територіальної оборони (ТРО) і добровольчих формувань територіальних громад, які з'явилися як нові елементи в оборонному секторі України після прийняття **Закону про основи національного спротиву (2021)** і, на практиці, після повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року.

Сили територіальної оборони (ТРО) були офіційно створені 1 січня 2022 року як окремий підрозділ Збройних Сил України, замінивши раніше сформовані бригади резервістів, зібрані через військомати. З тих пір у кожному регіоні є своя бригада ТРО у складі Збройних Сил.

На військовослужбовців ТРО поширюються ті ж ста-

тути, закони і заходи соціального захисту, що і на інші підрозділи Збройних Сил. Хоча їх основним завданням є локальна оборона, боротьба з диверсіями та підтримання порядку, ескалація бойових дій змусила багато підрозділів ТРО брати участь у бойових діях на передовій. Військовослужбовцями ТРО можуть бути кадрові офіцери, переведені з інших підрозділів, мобілізовані солдати або добровольці, які приєдналися до них після 24 лютого 2022 року (офіційно мобілізовані через призовні пункти пізніше). Всі військовослужбовці ТРО отримують військове звання, грошове забезпечення і статус учасника бойових дій, коли беруть участь у бойових діях.

Офіційна інтеграція ТРО в Збройні Сили гарантує, що її члени мають рівний правовий статус, пільги і захист зі звичайними військовослужбовцями. Ці рамки зміцнюють потенціал територіальної оборони України за рахунок інституціоналізації формувань, які раніше були спеціальними або резервістськими. На бійців територіальної оборони поширюються соціальні гарантії та пільги, передбачені для військовослужбовців:

Фінансова підтримка	Аналогічно іншим підрозділам (зарплата за звання/посаду + доплата за участь у бойових діях в зоні бойових дій). У 2022 році були місяці, коли ТРО не відправляли на фронт, та солдати отримували тільки зарплату (що викликало скарги), але пізніше ситуація вирівнялася — більшість підрозділів задіяно, тому вони також отримують бойове забезпечення.
Офіційний статус	Бійці ТРО мають право на отримання статусу учасника бойових дій нарівні з іншими військовослужбовцями, що підтверджується наказами по підрозділах і комісією Міністерства оборони. У разі важкого поранення їм також може бути надано статус люди з інвалідністю внаслідок війни з доступом до тих самих пільг та гарантій, що й інші категорії поранених військовослужбовців.
Медичні та пенсійні виплати	Військовослужбовці ТРО підлягають військово-медичному обслуговуванню, і після звільнення вони мають право на пенсію на загальних умовах для військовослужбовців (за вислугою років або по інвалідності).

На початку повномасштабного вторгнення багато добровольців у віці від 18 до 60 років були швидко завербовані до сил територіальної оборони (ТРО) без суворого відбору. Деякі з них пізніше були переведені на іншу службу або звільнені, але всі вони офіційно підписали трирічні контракти як резервісти або були мобілізовані, що означає, що вони залишаються військовослужбовцями. Очікується, що після війни більшість підрозділів ТРО перейдуть на службу в резерв, що дозволить військовослужбовцям повернутися до цивільного життя, зберігши при цьому статус ветеранів і службу в оперативному резерві.

Поряд із ТРО, **Закон Про основи національного спротиву (2021)** дозволив громадам створювати **добровольчі формування територіальних громад (ДФТГ)**. Ці підрозділи, сформовані масово на початку 2022 року, складаються з цивільних осіб, які підписали добровільні контракти на патрулювання, захист населених пунктів та протидію саботажу. Підрозділи ДФТГ не входять до складу Збройних Сил, але діють під командуванням ТРО на оперативному та тактичному рівнях.

Членами ДФТГ є цивільні особи, яким дозволено використовувати особисту мисливську зброю або зброю державного зразка під час виконання оборонних завдань. Вони не мають військового звання, не отримують платні і служать на добровільній основі. Проте, оскільки вони займаються обороною, до них ставляться як до фактичних учасників бойових дій. Якщо вони приєднуються до бойових операцій за схваленням ТРО, вони повинні бути тимчасово включені до складу Збройних Сил, хоча на практиці багато підрозділів ДФТГ приймали участь у бойових діях здебільшого в лютому–березні 2022 року, особливо в обороні міст.

У разі отримання поранення або загибелі під час виконання бойових завдань члени ДФТГ мають право на ті ж пільги, що і військовослужбовці. Сім'ї загиблих добровольців отримують державну страхову виплату в розмірі 1 млн грн, а люди з інвалідністю внаслідок війни, можуть отримати статус особи з інвалідністю внаслідок війни з відповідними пільгами. Проте, добровольці з місцевих громад автоматично не отримують статусу учасника бойових дій; щоб отримати його, вони повинні бути офіційно зараховані до Збройних Сил під час бойових дій.

Міністерство у справах ветеранів через свою міжвідомчу комісію розглядає спірні випадки і може ретроспективно надавати статус учасника бойових дій.

ДФТГ могли легально діяти лише в межах своїх місцевих громад. Щоб бути розгорнутими в іншому місці, вони повинні були бути розформовані, а їх членам пропонувалося вступити на службу в Збройні Сили або повернутися до цивільного життя. До середини 2022 року багато поспішно створених ДФТГ були або інтегровані в ТРО, або розформовані. У 2023 році почалася робота з уточнення їх правового статусу, але станом на червень 2025 року остаточне рішення прийнято не було. Міністерство оборони заявило, що підрозділи ДФТГ були «оптимізовані», зберігаючи лише основні підрозділи, а решта розформована.

Поява ДФТГ відображає життєво важливу роль місцевої самоорганізації в якнайшвидшому реагуванні України на повномасштабне вторгнення, усуваючи критичні прогалини в оборонних кордонах. Незважаючи на те, що їхній внесок був значним, незрозумілий та мінливий правовий статус

цих об'єднань створив невизначеність для їх членів щодо визнання, пільг та довгострокових прав. Використання спеціальних механізмів, таких як ретроактивний перегляд Міністерством у справах ветеранів, підкреслює прогалини у формальних шляхах інтеграції добровольців. Для гуманітарних організацій ці неясності особливо важливі для забезпечення того, щоб добровольці з числа місцевих жителів, які отримали поранення, інвалідність або втратили близьких, не були позбавлені державного захисту і допомоги. Забігаючи наперед, зазначимо, що уточнення правової бази для ДФТГ буде мати важливе значення для визнання їх внеску, забезпечення рівного поводження з офіцій-

ними військовослужбовцями та зміцнення довіри суспільства до державних інститутів.

Соціальна підтримка та пільги ²⁵

Незалежно від того, в якому відомстві або формуванні вони служили, всі особи, які мають статус учасника бойових дій, мають право на однаковий пакет пільг та соціальної допомоги. Хоча ці пільги переважно вужчі, ніж ті, які надаються особам, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, вони включають важливі форми підтримки, такі як знижки на оренду житла, комунальні послуги та інші пільги.

Медичне обслуговування ²⁶	<ul style="list-style-type: none"> • Безкоштовне забезпечення ліками ²⁷ • Безкоштовне лікування зубів • Санаторно-курортне лікування (без бюджетного фінансування) • Продовження обслуговування у військових поліклініках і госпіталях після виходу на пенсію/зміни роботи • Щорічні медичні огляди • Пріоритетне обслуговування в медичних установах і аптеках
Фінансова підтримка та грошові виплати	<ul style="list-style-type: none"> • Підвищення пенсій або соціальної допомоги (25% від прожиткового мінімуму — 590 грн.) • Одноразова фінансова допомога до Дня Незалежності (щороку)
Житлові умови	<ul style="list-style-type: none"> • Знижка на оренду (75%) • Знижка на комунальні платежі (75%) • Знижка на матеріали для опалення (75%) • Пріоритетне забезпечення житлом (до 2 років — у разі травми) • Пільгове виділення земельних ділянок для будівництва та ведення сільського господарства • Ремонт житла (у пріоритетному порядку) • Пільгові кредити на житло/ремонт (10 років для погашення після 5 років пільгового періоду) ²⁸

²⁵ Відповідно до статті 12 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» № 3551-XII від 22.10.1993 р.

²⁶ Доступ до них можливий як через державні, так і через приватні медичні установи

²⁷ Відповідно до статті 26 Закону України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» та Постанови Кабінету Міністрів № 321 від 05.04.2012 р., вартість самостійно придбаних медичних та допоміжних засобів відшкодовується в межах максимальних державних лімітів цін, опублікованих Міністерством соціальної політики.

²⁸ Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України № 980 від 27.11.2019 р., якою затверджено Порядок використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання пільгового довгострокового державного кредиту внутрішньо переміщеним особам, учасникам проведення антитерористичної операції (АТО) та/або учасникам проведення операції Об'єднаних сил (ООС) на придбання житла

<p>Освіта</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Державна підтримка освіти учасників бойових дій та їх дітей (до 23 років) • Преференції при вступі до навчальних закладів • Позаконкурсний вступ до закладів професійної освіти • Безкоштовне навчання або пільгові кредити ²⁹ • Соціальні стипендії (а також для членів їх сімей) • Безкоштовне проживання в гуртожитку
<p>Праця та трудові права</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Оплата лікарняного листа (100% від заробітної плати) незалежно від трудового стажу • Додаткова оплачувана відпустка (14 днів) • Переважне право на збереження роботи в разі скорочення штату • Пріоритетне право на працевлаштування у разі ліквідації підприємства

Ця категорія учасників бойових дій в даний час є найчисленнішою серед українських ветеранів війни. Переважна більшість правозахисників, звільнених з військової служби, отримують цей статус. Слід також зазначити, що статус учасника бойових дій

може бути наданий особі, яка продовжує службу, тобто діючому військовослужбовцю, який не був звільнений у запас. Це змушує гуманітарні організації приділяти додаткову увагу підтвердженню статусу некомбатанта для надання допомоги.

Учасники війни ³⁰

Початкова мета статусу полягала в тому, щоб відзначити людей, які сприяли обороні під час минулих воєн, але не були безпосередньо на фронті і не брали участі в бойових діях. Це означало ветеранів тилу та інших учасників військових дій поза бойових дій.

Статус залишається застосовним тільки до конфліктів минулих історичних періодів, а також до АТО/ООС, при дотриманні певних встановлених вимог.

У нинішніх умовах повномасштабної війни статус «учасник війни» не надається новим особам, оскільки його зміст не було розширено, щоб включити в нього осіб, які забезпечують ведення війни поза бойових дій сьогодення.

Згідно з останніми офіційними даними, зібраними Міністерством у справах ветеранів станом на липень 2025 року ³¹, до цієї категорії входять майже 154 тисячі учасників війни.

У цій категорії ми зосередимо нашу увагу на ветеранах АТО/ООС.

Порядок визначення статусу

Закон також передбачає надання статусу «учасника війни» співробітникам або військовослужбовцям, які виконували завдання в зоні АТО/ООС, але не брали безпосередньої участі в бойових діях. Ці особи підтримували операції, не отримуючи статусу

²⁹ Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України №673 від 29.08.2018 р., якою затверджено Порядок пільгового кредитування для здобуття професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти

³⁰ Відповідно до статей 8–9 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» № 3551-XII від 22.10.1993 р.

³¹ Офіційна загальна сума, що публікується щомісяця MoVA через відкриті дані; останній файл за 01.07.2025 Адміністративні дані в значенні Закону України «Про державну статистику», що збираються Міністерством у справах ветеранів України — Кількість учасників бойових дій 01.07.2025.xlsx — Data.gov.ua

© DRC Україна, Львів, червень 2022, Олена Високолян.

учасника бойових дій. Наприклад, це можуть бути співробітники підприємств або установ, які працювали не менше 30 днів у зоні проведення АТО/ООС на підтримку місії. Такі випадки регулюються окремою процедурою, встановленою Кабінетом Міністрів (Постанова № 739 від 23.09.2015). На практиці нове надання цього статусу в даний час відбувається рідко і в першу чергу стосується певних військових пенсіонерів або службовців, які виконували військові обов'язки за межами зон бойових дій на ранніх етапах конфлікту.

Статус «учасник війни» надається **органами соціального захисту населення**. Заявник (або його законний представник) подає офіційну заяву разом із супровідними документами, що підтверджують його відповідність даній категорії. Докази можуть включати записи про найм або службу протягом певного періоду, документи про нагороди або інші докази участі у військовій діяльності (напр., архівні довідки, накази або еквівалентні документи). У випадках, пов'язаних із участю в АТО/ООС в якості співробітника, заявники, зазвичай, мають надати виписки з наказів Антитерористичного центру, довідки про відрядження в зону проведення АТО/ООС або аналогічні документи. Заяви розглядаються спеціалізованою комісією при управлінні соціального захисту населення, яка визначає їх відповідність вимогам. У разі схвалення заявнику офіційно присвоюється статус ветерана і видається посвідчення.

Особи, визнані **учасниками війни**, отримують стандартизоване посвідчення під назвою «Посвідчення учасника війни». Це посвідчення відрізняється від посвідчення учасника бойових дій (УБД) і є офіційним підтвердженням статусу і пов'язаних з ним прав. Поряд із посвідченням одержувачам також вручається нагрудний знак «Ветеран війни-учасник бойових дій», який ідентифікує їх як осіб, що відносяться до цієї категорії. Важливо відзначити, що всі категорії посвідчень ветеранів війни, включаючи посвідчення учасників бойових дій, посвідчення інвалідності внаслідок війни та учасників війни, тепер також доступні в цифровому форматі у вигляді е-посвідчень у додатку *Дія*.

Статус «учасник війни» підкреслює прагнення офіційно визнати небойовий внесок на ранніх етапах конфлікту, зокрема в ході АТО/ООС. Проте, його обмежений історичний масштаб означає, що він більше не відображає реальність повномасштабного вторгнення, коли незліченні допоміжні працівники, добровольці та цивільні особи відіграють життєво важливу роль за межами безпосередніх бойових дій. Відсутність оновлених положень про визнання цих внесків створює прогалини в правовому статусі та правах багатьох осіб, які підтримують нинішні зусилля в галузі оборони. Для гуманітарних організацій це пов'язано з двома основними труднощами: по-перше, необхідно розібратися в складнощах, пов'язаних із різними категоріями ветеранів при

Соціальна підтримка та пільги ³²

наданні юридичної допомоги; та, по-друге, задовольнити незадоволені потреби невизнаних груп, які можуть не мати доступу до підтримки, незважаючи на значний внесок.

Відповідно до закону, учасники війни мають найменшу кількість пільг серед трьох основних категорій ветеранів війни (зменшені обсяги підтримки) і включають в себе наступне:

<p>Медичне обслуговування ³³</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Безкоштовне забезпечення ліками ³⁴ • Безкоштовне протезування зубів • Санаторно-курортне лікування (без бюджетного фінансування) • Продовження служби у поліклініках і госпіталях після виходу на пенсію або зміни роботи • Щорічний медичний огляд • Пріоритетне обслуговування в медичних установах і аптеках
<p>Фінансова підтримка та грошові пільги</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Підвищення пенсій або соціальної допомоги (15% від прожиткового мінімуму — для нагороджених медалями/орденами (354 грн.); 10% — для решти (236 грн.)) • Одноразова фінансова допомога до Дня Незалежності (щороку)
<p>Житлові умови</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Знижка на оренду (50%) • Знижка на комунальні платежі (50%) • Знижка на оплату палива (50%) • Першочергове забезпечення житлом • Пільгове виділення земельних ділянок для будівництва та ведення сільського господарства • Першочерговий ремонт житла • Пільгові кредити на житло /ремонт(10 років погашення після 5 років відстрочки) ³⁵
<p>Зайнятість та освіта</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Оплата лікарняного листа (100%) незалежно від трудового стажу • Щорічна відпустка у зручний час • Додаткова неоплачувана відпустка (до 2 тижнів на рік) • Державна підтримка освіти ветеранів війни та їх дітей (віком до 23 років)

³² Відповідно до статті 14 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» № 3551-XII від 22.10.1993 р.

³³ Доступ до них можливий як через державні, так і через приватні медичні установи.

³⁴ Відповідно до статті 26 Закону України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» та Постанови Кабінету Міністрів № 321 від 05.04.2012 р., вартість самостійно придбаних медичних та допоміжних засобів відшкодовується в межах максимальних державних лімітів цін, опублікованих Міністерством соціальної політики.

³⁵ Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України № 980 від 27.11.2019 р., якою затверджено Порядок використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання пільгового довгострокового державного кредиту внутрішньо переміщеним особам, учасникам проведення антитерористичної операції (АТО) та/або учасникам проведення операції Об'єднаних сил (ООС) на придбання житла

На практиці деякі пільги, надані законом учасникам війни та деяким іншим категоріям ветеранів, не завжди можуть бути реалізовані в повній мірі. Економічні обмеження або рішення, прийняті в рамках щорічних державних бюджетів, можуть призвести до призупинення дії певних пільг. Наприклад, в останні роки фінансування деяких соціальних гарантій, таких як безкоштовне санаторно-курортне лікування, було призупинено на наступний бюджетний рік. Проте, **основні пільги**, включаючи знижки на житлово-комунальні послуги, доступ до медичного обслуговування та безкоштовний або субсидований проїзд, як і раніше гарантовані законом.

Ця відмінність підкреслює вразливість певних соціальних гарантій перед бюджетним тиском, який може створити непередбачуваність для ветеранів та їхніх сімей. Хоча основні переваги захищені законом, призупинення додаткових заходів підтримки може зменшити загальну ефективність державної допомоги. Для гуманітарних організацій це підкреслює важливість моніторингу змін у державних бюджетних асигнуваннях і готовності усувати прогалини в соціальному захисті, особливо в тих випадках, коли призупинені виплати впливають на добробут або відновлення учасників війни та їх сімей.

Особи з інвалідністю внаслідок війни ³⁶

Ця категорія включає осіб, які зазнали стійкого погіршення здоров'я та/або функцій організму через поранення, контузії, каліцтва або хвороби, пов'язані з війною або військовою службою.

Згідно з останніми офіційними даними, зібраними Міністерством у справах ветеранів станом на липень 2025 року ³⁷, в цю категорію входять 123 тисячі осіб, які отримали інвалідність внаслідок війни, включаючи як військових, так і цивільних жертв.

Цей статус включає кілька підкатегорій. Хоча ці підкатегорії відрізняються обставинами, за яких було встановлено інвалідність, та процедурами, необхідними для встановлення права на отримання пільг, усі вони мають спільну систему пільг та заходів соціального захисту, гарантованих законом.

Порядок визначення статусу

Збройні Сили України

Цей статус присвоюється військовослужбовцю, який внаслідок поранення, контузії, каліцтва або хвороби, отриманої під час виконання службових

обов'язків, набув постійної непрацездатності. Потрібне підтвердження:

1. Рішення **військово-лікарської комісії (ВЛК)** про зв'язок травми або захворювання з військовою службою.
2. Рішення експертного **оцінювання повсякденного функціонування особи** (раніше МСЕК), що підтверджує групу інвалідності (I, II або III).

Право на відповідні пільги надається, якщо інвалідність настала в результаті:

- Безпосередньої участі в бойових діях (напр., поранення на фронті).
- Виконання службових обов'язків в зоні військового конфлікту, що призвело до захворювання або травми (в тому числі професійних захворювань).
- Служби в особливий період поза зоною бойових дій, коли доведено причинно-наслідковий зв'язок із військовою службою.

³⁶ Відповідно до статті 7 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» № 3551-XII від 22.10.1993 р.

³⁷ Офіційна загальна сума, що публікується щомісяця MoVA через відкриті дані; останній файл за 01.07.2025 Адміністративні дані в значенні Закону України «Про державну статистику», що збираються Міністерством у справах ветеранів України — Кількість учасників бойових дій 01.07.2025.xlsx — Data.gov.ua

У пакет документів зазвичай входять висновки ВЛК, довідка про оцінювання (МСЕК) та довідка командира з описом обставин поранення або хвороби. Рішення офіційно складається Міністерством оборони, після чого може бути видане посвідчення.

Військовослужбовці, які отримали інвалідність внаслідок війни, можуть за бажанням продовжувати службу, якщо це можливо за станом здоров'я. В іншому випадку вони звільняються з військовою пенсією по інвалідності (незалежно від віку або вислуги років) і зберігають право носити військову форму. Крім того, вони мають право на одноразове державне страхове відшкодування за бойові травми залежно від групи інвалідності:

- I група — 400 прожиткових мінімумів
- II група — 300 прожиткових мінімумів
- III група — 250 прожиткових мінімумів

Військовослужбовці інших органів безпеки і оборони

У цю категорію також входять військовослужбовці Національної гвардії, Служби безпеки України, Поліції, Державної прикордонної служби,

Державної служби з надзвичайних ситуацій та інших оборонних формувань. Історично склалося так, що у кожного відомства були свої власні відомчі правила розгляду справ. Сьогодні, зі створенням Міністерства у справах ветеранів та Єдиного державного реєстру ветеранів війни, цей процес був уніфікований, і органи соціального захисту тепер відіграють провідну роль.

Заявники повинні надати:

- Висновок ВЛК, що пов'язує інвалідність зі службою.
- Висновок оцінювання функціонування особи (довідку МСЕК) зі встановленням групи інвалідності та причини її виникнення.
- Документування обставин поранення або хвороби (напр., засвідчення командира, результати внутрішнього розслідування).

Також був введений спрощений механізм: заяви можна подавати в електронному вигляді через портал *Дія* або через центри надання адміністративних послуг (ЦНАП). Відомчі структури, як і раніше, видають необхідні довідки (напр., про участь у бойових діях або поранення), але остаточне рішення залишається за органами соціального захисту.

Формат посвідчення є єдиним для всіх відомств. У ньому вказується група інвалідності та уточнюється, що інвалідність була набута «внаслідок війни», але не проводиться відмінності між відомствами. Це забезпечує рівне визнання та права для всіх правозахисників, незалежно від того, в якому формуванні вони служили.

Визнання інвалідності внаслідок війни відображає зусилля України щодо забезпечення рівного статусу і прав у всіх галузях її сектора оборони і безпеки. Проте, складність медичних та бюрократичних процедур, що вимагають численних комісій, довідок та підтвердження причинно-наслідкового зв'язку, створює потенційні перешкоди для ветеранів, особливо для тих, хто обмежений у пересуванні або доступі до документації.

Учасники АТО/ООС

Ця категорія ветеранів з інвалідністю внаслідок війни була додана в 2015–2016 роках у відповідь на необхідність офіційного визнання травм та захворювань, отриманих учасниками антитерористичної операції (АТО) та операції об'єднаних сил (ООС). Перелік осіб, які мають на це право, широкий і відображає різні групи захисників, які внесли свій внесок в оборону України:

- **Військовослужбовці та співробітники правоохоронних органів** — у тому числі військовослужбовці Збройних Сил України, Національної гвардії, Служби безпеки України, Національної поліції та інших правоохоронних органів, а також резервісти і бійці добровольчих формувань територіальних громад. Право на участь поширюється на осіб, які брали участь в АТО на Донбасі (2014–2018), в ООС (2018–2022) або в обороні від повномасштабного вторгнення (з 2022 року) і які отримали поранення, що призвели до інвалідності.
- **Добровольці АТО** — у тому числі члени добровольчих батальйонів, які спочатку воювали без офіційного статусу на початку конфлікту. Якщо такі добровольці були поранені і згодом стали інвалідами, вони мають право на отримання статусу ветерана, як тільки вони будуть офіційно визнані учасниками бойових дій. Це стосується як добровольців, підрозділи яких згодом були включені до офіційних військових структур, так і тих, чий підрозділ залишився поза ними.
- **Бійці територіальної оборони та добровольчих формувань територіальних громад (ДФТГ)** — особи, які взяли в руки зброю під час початку повномасштабного вторгнення і були поранені

в бою. Всі ті, хто воював у складі сил територіальної оборони (незалежно від того, чи були вони офіційно зараховані в Збройні Сили або Національну гвардію на момент отримання поранення), мають на це право, якщо встановлена інвалідність.

- **Інші категорії, визначені законом**, — наприклад, добровольці (некомбатанти), які підтримували АТО/ООС у зонах бойових дій та отримали там поранення, особи, які брали участь у конфіденційному співробітництві з розвідкою, які були поранені під час виконання своїх завдань, та особи, які брали участь у безпосередній підтримці бойових операцій. Важливо зазначити, що **цивільні особи, які постраждали внаслідок військових дій, не включені до цієї підкатегорії**; вони підпадають під окремий статус постраждалих цивільних осіб з інвалідністю внаслідок війни.

Для волонтерів процедура вимагає подачі заяви в **Міністерство у справах ветеранів** після проходження лікування та збору підтверджувальних документів.

Особам, які належать до цієї категорії, видається посвідчення встановленої форми. Їх дані також занесені в **Єдиний державний реєстр ветеранів війни**, а електронне посвідчення ветерана доступне через портал *Дія*.

Розширення категорії ветеранів за рахунок включення до неї учасників АТО/ООС з обмеженими можливостями, пов'язаними з війною, демонструє визнання державою різних груп, які захищали Україну поза звичайними військовими структурами. Проте, залишаються проблеми з документуванням та перевіркою участі добровольців, особливо для тих, чиї підрозділи ніколи офіційно не були інтегровані. Ці вимоги до перевірки можуть затримати або ускладнити доступ до пільг, створюючи додаткові бар'єри для деяких найбільш вразливих груп населення.

Соціальна підтримка та пільги ³⁸

Основні пільги, що надаються людям з інвалідністю внаслідок війни, всіх категорій, перераховані в таблиці нижче. Серед вказаних вище категорій (за винятком осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною), особи з інвалідністю внаслідок війни користуються більш широким спектром підтримки, а гарантії, які також були вказані для попередніх категорій, були дещо збільшені в обсягах (стосується деяких знижок і виплат):

<p>Медична підтримка</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Безкоштовне лікування та забезпечення ліками ³⁹ • Безкоштовне протезування зубів • Санаторно-курортне лікування (без фінансування) • Безкоштовні послуги в клініках і лікарнях • Медичне обслуговування у відомчих лікарнях • Щорічний медичний огляд • Лікування під час перебування в санаторії (до 4 місяців поспіль або 5 місяців на рік) • Право на продовження військово-медичного обслуговування після виходу на пенсію або зміни роботи
---------------------------------	---

³⁸ Відповідно до статті 13 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» № 3551-XII від 22.10.1993 р.

³⁹ Відповідно до статті 26 Закону України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» та Постанови Кабінету Міністрів № 321 від 05.04.2012 р., вартість самостійно придбаних медичних та допоміжних засобів відшкодовується в межах максимальних державних лімітів цін, опублікованих Міністерством соціальної політики.

<p>Фінансова підтримка та грошові виплати</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Підвищення пенсій або соціальної допомоги (I група — 50% (1180 грн.), II група — 40% (944 грн.), III група — 30% від прожиткового мінімуму для людей із обмеженими можливостями (708 грн.) • Одноразова фінансова допомога до Дня Незалежності ⁴⁰ • Одноразова допомога у разі втрати працездатності військовослужбовцями, пов'язаної з захистом Батьківщини або проходженням військової служби під час бойових дій (I група інвалідності — 400 прожиткових мінімумів для працездатних осіб (1 211 200 грн.); II група інвалідності — 300 прожиткових мінімумів (908 400 грн.); III група — 250 прожиткових мінімумів (757 000 грн.). • Одноразова допомога у разі інвалідності військовослужбовця, пов'язаної з проходженням військової служби без участі в бойових діях (1 група інвалідності — 120 прожиткових мінімумів для працездатних осіб (363 360 грн.); 2 група інвалідності — 90 прожиткових мінімумів (272 520 грн.); 3 група інвалідності — 70 прожиткових мінімумів (211 960 грн.). • Підвищені розміри пенсій (1 група — 650% від мінімальної заробітної плати для осіб, які втратили працездатність (15 346 грн.), 2 група — 525% від мінімальної заробітної плати (12 395 грн.), 3 група — 360% від мінімальної заробітної плати (8 499 грн.))
<p>Житлові умови</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Знижка на оренду (100%) • Знижка на комунальні платежі (100%) • Безкоштовне паливо для опалення (100%) • Пріоритетне надання житла (до 2 років; для I групи — до 1 року); • Допомога в будівництві та надання земельних ділянок • Пільгові кредити на житло/ремонт (погашення протягом 10 років після 5-річного пільгового періоду) ⁴¹ • Пільги для гаражів/стоянок • Безкоштовний ремонт житла (позачергово)
<p>Зайнятість та освіта</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Пріоритетне працевлаштування • Захист у разі скорочення штату • Оплата лікарняного листа (100%) незалежно від трудового стажу • Додаткова оплачувана відпустка (14 календарних днів) • Переважне право на вступ до навчальних закладів (вищі, професійно-технічні, довузівські); • Державна адресна підтримка освіти

Перелік пільг суттєвий, і стаття 13 Закону в даний час містить близько 20 пунктів основних гарантій. Важливо зазначити, що всі ці пільги поширюються

на всіх осіб з інвалідністю внаслідок війни, як це визначено у статті 7.

⁴⁰ Особи з інвалідністю I групи — 3 100 грн., II групи — 2 900 грн., III групи — 2700 грн., відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України № 486 від 29.04.2025 р., якою затверджено Положення про встановлення розміру одноразової грошової виплати до Дня Незалежності України на 2025 рік

⁴¹ Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України № 980 від 27.11.2019 р., якою затверджено Порядок використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання пільгового довгострокового державного кредиту внутрішньо переміщеним особам, учасникам проведення антитерористичної операції (АТО) та/або учасникам проведення операції Об'єднаних сил (ООС) на придбання житла

Цей правовий аналіз розроблений за проектом, що фінансується в рамках цивільного захисту та гуманітарної допомоги Європейського Союзу.

Деякі терміни, що використовуються у цьому документі, взяті із законопроектів або чинного законодавства. Відповідальність за зміст бюлетеня несуть виключно автори. Погляди, висловлені в цьому документі, жодним чином не повинні сприйматися як відображення офіційної позиції Європейського Союзу чи Данської ради у справах біженців (DRC). Ні Європейська комісія, ні DRC не несуть відповідальності за будь-яке використання інформації, що міститься в ньому.

Фінансується
Європейським
Союзом

DRC DANISH
REFUGEE
COUNCIL

Данська рада у справах біженців (DRC) заснована в Данії у 1956 році. Ми — провідна міжнародна гуманітарна організація у сфері вимушеного переміщення, що підтримує біженців, внутрішньо переміщених осіб під час переміщення, у вигнанні, під час облаштування та інтеграції на новому місці або після повернення.

Ми забезпечуємо захист і життєво необхідну гуманітарну допомогу. Ми допомагаємо переміщеним людям ставати самостійними та залученими до приймаючих громад — і працюємо з громадами, громадянським суспільством і відповідальними органами влади, щоб посилювати захист прав і сприяти мирному співіснуванню.

Докладніше про нашу діяльність: www.drc.ngo

Цей звіт підготовлено Данською радою у справах біженців (DRC) завдяки фінансуванню від Європейського Союзу. Висловлені погляди та думки належать виключно автору (авторам) і не обов'язково відображають позицію Європейського Союзу. Європейський Союз не несе відповідальності за них.